

IV. ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ

УДК: 336.01

Т. О. Маманчук, асистент,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА І ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Проаналізовано актуальність фінансового посередництва в перехідній економіці України. Запроваджено авторське бачення певних перспектив та проблем розвитку фінансового посередництва та його вплив на розвиток економіки України. Автор намагається дати узагальнене бачення проблеми виходячи з необхідності подальшої розробки її конкретних напрямів. Стаття має задовольнити інтерес не тільки спеціалістів у даній сфері, а й студентів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: фінансові посередники, фінансовий ринок, банки, фінансові послуги, кредит, страхові компанії.

Тема фінансового посередництва в економічній науковій думці не є новою. Багато вчених приділили багато уваги визначенню самого терміну «фінансове посередництво», обґрунтуванню ролі фінансового посередництва в економіці та основам його розвитку. Серед них: А. Пігу, Й. Шумпетер, Р. Голдсміт, Дж. Герлі, Є. Шоу та ін. Так, наприклад А. Пігу у своїй роботі «Економічна теорія добробуту» (1920 р.), розглядаючи роль фінансового посередництва в розвитку економіки, доводив, що зростання економічного добробуту залежить від оптимального розміщення обмежених ресурсів – праці та капіталу. На думку А. Пігу фінансове посередництво сприяє раціональному розміщенню фінансових ресурсів, а відповідно й економічному зростанню. Адже саме фінансові посередники беруть на себе ризики, які пов'язані з інвестуванням, використовуючи свої професійні знання. Йозеф Шумпетер у своїй науковій праці «Теорія економічного розвитку» детально проаналізував проблему вилучення ресурсів з традиційних галузей з метою їх ефективного використання в економічній діяльності та зазначав, що роль фінансового

посередництва полягає в поліпшенні якості інвестицій. У 50—60-х рр. XX ст. теоретичні положення А. Пігу знаходять свій подальший розвиток у наукових доробках Р. Голдсмита, Дж. Герлі, Є. Шоу та ін. Фінансове посередництво в концепції Р. Голдсмита виступає, з одного боку, як необхідна форма розв'язання суперечності між потребами економіки в додаткових фінансових ресурсів та обмеженістю їх пропозиції, а з іншого боку як певний механізм, який сприяє акумуляції необхідних ресурсів та їх ефективному розміщенню.

Теоретичні положення А. Пігу, Й. Шумпетера, Р. Голдсмита та їх послідовників з приводу ролі фінансового посередництва в розвитку економіки не втратили своєї актуальності в сучасних умовах і продовжують розглядатися в працях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. На необхідність посилення конкурентних переваг вітчизняних учасників фінансових ринків в умовах активізації процесів інтернаціоналізації і глобалізації останніх вказують Л. Альошина та Л. Петик. Питанням розвитку інтеграційних процесів банків та небанківських фінансових посередників приділяють увагу П. Буряк, Я. Бродякін, А. Лукінов, Н. Ткаченко, К. Черкашина, К. Турбіна, В. Фурман та ін. Вони розглядають ефективні форми взаємодії банків і страхових організацій, заснованих на інтеграційних стратегіях їхнього розвитку.

Сьогодні в Україні фінансові посередники представлені здебільшого банківськими установами, страховими компаніями. Це можна пояснити нетривалим проміжком часу формування ринкових відносин в Україні, а також незначним обсягом попиту на послуги фінансових посередників. Однак фінансове посередництво в Україні розвивається досить швидкими темпами та має ряд переваг.

Переваги фінансового посередництва проявляються:

1) у можливості для кожного окремого кредитора оперативно розмістити вільні кошти в дохідні активи, а для позичальника — оперативно мобілізувати додаткові кошти, необхідні для вирішення виробничих чи споживчих завдань, і так само оперативно повернути їх на висхідні позиції;

2) скороченні витрат базових суб'єктів грошового ринку на формування вільних коштів, розміщенні їх у дохідні активи та запозиченні додаткових коштів. Це зумовлюється такими чинниками: кредитуру і позичальнику не потрібно багато часу та зусиль витрачати на пошуки один одного (на рекламу, створення інформаційних систем тощо); не потрібно здійснювати складні оціночно-аналітичні заходи щодо потенційного клієнта, щоб ви-

значити його надійність та платоспроможність. Цю роботу бере на себе фінансовий посередник; не потрібно мати справу з великою кількістю дрібних кредиторів чи позичальників, на підтримання контактів з якими потрібні значні кошти, їх консолідованим представником на ринку є посередник, підтримання контактів з яким обійдеться значно дешевше;

3) послабленні фінансових ризиків для базових суб'єктів грошового ринку, оскільки значна частина їх перекладається на посередників. Це стає можливим завдяки широкій диверсифікації посередницької діяльності, створенню спеціальних систем страхування та захисту від фінансових ризиків;

4) збільшенні дохідності позичкових капіталів, особливо зосереджених у дрібних власників, завдяки зменшенню фінансових ризиків, скороченню витрат на здійснення фінансових операцій та відкриттю доступу до великого, високодохідного бізнесу. Це зумовлено тим, що посередники мають можливість сконцентрувати значну кількість невеликих заощаджень і спрямувати їх на фінансування великих, високодохідних операцій та проєктів;

5) можливості урізноманітнити відносини між кредиторами і позичальниками наданням додаткових послуг, які беруть на себе посередники. Це, зокрема, страхування кредитора від різних ризиків, задоволення потреб у пенсійному забезпеченні, набутті права власності й управління певними об'єктами, забезпеченні житлом тощо.

На сьогоднішній день в Україні потреба фінансового посередництва у розрахунках не дискутується, оскільки практично доведена його ефективність, яка полягає не лише у формуванні відповідного рівня безпеки, швидкості розрахунків, а й можливості отримання коштів для здійснення платежу власне у фінансового посередника. Наукові дослідження і практика засвідчують, що завдяки фінансовому посередництву мінімізуються не тільки витрати окремого економічного суб'єкта, а й економіки в цілому. Таким чином, можна сказати, що фінансові посередники виступають певним інститутом розвитку, що проявляється через функції, які виконують фінансові посередники. Серед них слід зазначити:

1. акумуляція заощаджень індивідуальних інвесторів у єдиний портфель і наступне диверсифіковане вкладання в різні проєкти з перспективною капіталізацією;

2. підвищення ліквідності ринків шляхом професійного управління активами;

3. забезпечення рівноваги на ринку через збалансування пропозиції і попиту на фінансові ресурси;

4. перерозподіл і зниження фінансових ризиків.

Але разом з тим, не дивлячись на певні переваги, деякі питання вимагають подальшого обґрунтування, враховуючи сьогоденні умови прискорення структурних зрушень в економіці, а саме поява нових видів економічної діяльності, в яких роль та значення фінансового посередництва в Україні поглиблюється.

Особливої уваги заслуговує класифікація фінансового посередництва. Щодо цього питання нема єдиної точки зору ні у вітчизняній, ні в зарубіжній літературі. У вітчизняній літературі найпоширенішим є поділ фінансових посередників на дві групи:

— банки;

— небанківські фінансово-кредитні установи, які інколи називають ще спеціалізованими фінансово-кредитними установами, чи парабанками.

В американській літературі фінансових посередників заведено поділяти на три групи:

— депозитні інституції;

— договірні ощадні інституції;

— інвестиційні посередники.

Такий різнобій у класифікації фінансового посередництва зумовлюється двома обставинами:

— відсутністю однозначного трактування самого поняття «банк»;

— відсутністю загальновизнаних критеріїв класифікації всіх посередників.

Для банківської системи найбільш актуальною є проблема обмеженості капіталу банків. Крім цього, банківська система стикається з нерозвиненістю ринків використання ресурсів, обмеженістю банківського інструментарію. Через це банки вимушені нарощувати свою операційну діяльність переважно за рахунок найризикованіших видів кредитування. На кредитному ринку реальну проблему становить його недоступність для більшості малих та середніх позичальників, мінімальний обсяг більш складних кредитних послуг, не сприятливі умови для позичальника на ринку довгострокового кредитування та ринку іпотеки.

У свою чергу діяльність небанківських фінансових посередників є дуже не прозорою. Це спричинено відсутністю систематизованих даних не лише щодо обсягів здійснюваних ними операцій, а й щодо їхньої кількості.

Серед небанківських фінансових посередників найрозвиненішими є страхові компанії. Однак існує низка проблем, які стримують розвиток страхового ринку в Україні та не забезпечують розкриття його потенціалу для зростання економіки. Зокрема, низька зацікавленість у страхуванні, через невисоку платоспроможність населення; нерозвиненість страхування життя та медичного страхування; недостатня капіталізація та низька ліквідність страховиків; низька інвестиційна активність страхових компаній; недовіра до страховиків.

Відкритим залишається питання щодо створення сприятливих умов для ефективного розвитку недержавних пенсійних фондів, оскільки новим законодавством встановлено досить жорсткий режим регулювання їхньої діяльності та актуальною є проблема наближення послуг НПФ до населення України.

Особливої уваги заслуговує розвиток таких видів фінансових послуг, як лізинг і факторинг. Головними проблемами на ринку лізингових послуг є: несформованість на загальнодержавному рівні політики щодо перспектив розвитку лізингу; невизначеність податкових пільг для лізингових компаній. Основний чинник, який гальмує розвиток факторингу в Україні, — недостатньо підготовлена законодавча база. Крім того, в Україні функціонує лише близько 25 компаній, які безпосередньо надають факторингові послуги.

На жаль, у зародковому стані залишаються інвестиційні фонди. До основних причин їх відставання у розвитку можна віднести: відсутність середнього класу, готового віддати свої заощадження в управління інвестиційним фондам; слабка розвиненість фондового ринку. Ці ж причини стримують розвиток і фінансових компаній.

Таким чином, можна зробити висновок, що основними проблемами фінансового посередництва в Україні є:

- відсутність належних правових засад для повноцінного розвитку ринку фінансових послуг;

- розбіжності в законах, які регулюють діяльність як самого фінансового ринку, так і окремих фінансових установ;

- постійні зміни в законодавчій базі щодо функціонування ринку фінансових послуг;

- недостатнє державне регулювання та нагляд за діяльністю банківських і небанківських фінансових посередників, здатних забезпечити цивілізованість, відкритість і доступність ринку фінансових послуг;

— невідповідність законодавчого регулювання окремих видів фінансових послуг європейським нормам;

— відсутність концепції довгострокового розвитку банківських і небанківських інститутів на ринку фінансових послуг;

— нерозвиненість інфраструктури ринку фінансових послуг, зокрема — депозитарної системи;

— недостатність капіталу та низький рівень професійної підготовки працівників значної частини небанківських фінансових установ;

— відсутність якісної системи обліку, звітності, розкриття інформації щодо діяльності фінансових установ в Україні;

— значний ступінь недовіри з боку пересічних громадян до частини небанківських фінансових установ.

Для вирішення цих проблем насамперед необхідно забезпечити проведення активної державної політики, яка повинна бути направлена на подальший розвиток системи регулювання фінансового ринку та нагляду. Ключовою проблемою у здійсненні регулювання ринку фінансових послуг є недостатня координація дій між фінансовими регуляторами, що в процесі наглядової діяльності знаходить відображення у неузгодженості їх позицій при прийнятті нормативно-правових актів, недостатній рівень координації дій в умовах системних фінансових криз, недостатньому обміну інформацією та не відпрацьованості механізмів взаємодії при здійсненні нагляду за діяльністю фінансових конгломератів чи пов'язаних осіб. Держава повинна спрямувати свої зусилля на розвиток ефективної і масштабної системи небанківських фінансових посередників, зокрема інституційних інвесторів, здатних мобілізувати значний внутрішній інвестиційний потенціал.

Діяльність фінансових регуляторів в Україні повинна бути спрямована на забезпечення основних принципів функціонування ринку фінансових послуг, серед яких: ефективність, вільна конкуренція, прозорість, відкритість ринку, його правова впорядкованість, соціальна справедливість та надійність захисту інтересів його учасників.

Із розвитком цих установ в Україні збільшиться потік інвестиційних вкладень, що сприятиме економічному зростанню, посилиться соціальний захист громадян.

У світлі вищезазначених тенденцій, для оптимізації і врегулювання інтеграційних процесів у сфері фінансових послуг є обхідним:

— удосконалити діяльність регулятивних органів банківської системи та небанківських фінансових посередників на основі їх гармонізації;

— розпочати запровадження спільних стандартів діяльності небанківських фінансових посередників і банків;

— забезпечити прозорість цін на фінансові послуги небанківських фінансових посередників і банків України.

Впровадження запропонованих заходів дозволить зменшити ризики втрат від конкурентної боротьби учасників сфери фінансових послуг, забезпечить однакові підходи до контролю і формування стандартів, сприятиме здоровій конкуренції, збільшить прозорість діяльності всіх фінансових операторів та зменшить потребу лобіювання законів для небанківських фінансових посередників чи банківських установ, що дозволить створити ефективну модель фінансового ринку.

Література

1. Конституція України.
2. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» зі змінами і доповненнями від 6 лютого 2003 року № 485 — IV.
3. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р., № 679 — XIV // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. — 1999. — № 7.
4. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року № 2121 — XIV // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. — 2001. — № 1.
5. *Василик О. Д.* Теорія фінансів: Підручник. — К.: НІОС, 2000.
6. *Горбач Л. М., Каун О. Б.* Ринок фінансових послуг: Навч. посібник. — К.: Кондор, 2006.
7. *Задоя А. О., Ткаченко І. П.* Структура та функції сучасного фінансового ринку // Фінанси України. — 1999. — № 5.
8. *Ковтун Г. Н.* Проблеми регулювання ринку фінансових послуг в Україні // Економіка і фінанси. — № 7. — 2003.
9. *Малахова О. Л.* Основні функціональні напрями взаємодії банківського та реального секторів економіки // Збірник тез доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції «Банківська система в умовах трансформації фінансового ринку». — К.: КНТЕУ, 2003.
10. *Маслова С. О., Опалов О. А.* Ринок фінансових послуг: Навчальний посібник. — К.: Кондор, 2006.
11. Національний банк і грошово-кредитна політика: Підручник / За ред. А. М. Мороза, М. Ф. Пуховкіної. — К.: КНЕУ, 1999.

12. *Ходаківська В. П., Бєляєв В. В.* Ринок фінансових послуг: теорія і практика: Навчальний посібник. — К.: ЦУЛ, 2002.

13. *Черкасова С. В.* Ринок фінансових послуг: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. — Львів: Магнолія 2006, 2007.

14. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг <http://www.dfp.gov.ua>

15. Офіційний сайт Національного банку України <http://www.-bank.gov.ua>

Стаття надійшла до редакції 26.03.08

УДК: 65.011.3

О. А. Мовчанюк, аспірант,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

КРЕДИТНИЙ СКОРИНГ ЯК МЕТОД ОЦІНКИ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ

Дана стаття присвячена висвітленню кредитного скорингу, як одного з найпрогресивніших підходів до оцінки кредитного ризику. Автор, зокрема, вивчає досвід проблемами впровадження західної практики використання скорингових систем в українських банках. І хоча скоринг є одним з найуспішніших прикладів використання математичних і статистичних методів у бізнесі, в українській банківській практиці та літературі ця тема, до останнього часу, була несправедливо обділена увагою.

Метою даної публікації є визначення місця кредитного скорингу в процесі управління кредитним ризиком у комерційному банку, шляхом надання загального огляду історії його виникнення та розвитку, і вивчення практики застосування скорингу у наш час. Оскільки стаття розрахована на досить широке коло читачів, у ній викладено тільки загальний опис функціонування скорингу. Теоретичні основи і обґрунтування правомірності використання того чи іншого методу побудови скорингових систем тут не висвітлюються.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: кредитна заявка, кредитна історія, кредитний скоринг, кредитоспроможність, скорингова карта, скорингова стратегія, скоринговий бал, лінія відсіку, депегіс скорингова модель.